

היבטים לשוניים בפרשת אמר פג

דקדוקי קריאה בפרשת אמר, בהפטרה ובראשון של בהר

ב לְשֹׂארוֹ: להיזהר מהבלעת האל"ף. לא לְשֹׂרוֹ! עם זאת השי"ן בשוא נח
ג וּלְאַחֲתָו: כאן הו"ו בשוא והלמ"ד בפתח ¹ , העמדה קלה בלמ"ד למנוע הבלעת האל"ף החטופה
ד לֹא יִטְמָא בְּעַלְבֵּי מוֹטְעִים: מוטעים מרכא-טפחא, מונח-אתנחתא, אין לקרוא 'לא-יטמא בעל, בעמיו'. לְהַחֲלוֹ: הטעמה כפולה: מאיילא ² בה"א וסו"פ בלמ"ד
ו וְהָיָה קֹדֶשׁ: טעם נסוג אחור לה"א
ז מְאִישָׁה: יש להקפיד על קריאת המפיק להבדילו מה'אשה', ללא מפיק, המוזכרת מוקדם יותר בפסוק
ט תַּחֲלֵ: הת"ו בצירי ולא בקמץ
י עַל-רֵאשׁוֹ שְׁמֹן: התיבה הראשונה מוטעמת במונח לגרמיה ³
יג אֵשֶׁה בְּבִתּוּלָהָ: הבי"ת הראשונה רפה על אף שהיה מקום לחשוב שיש כאן דין צבותות ⁴
כא טז עליית שני
כא יח שָׁרוּעַ: שין שמאלית
כא כ אִו תְּבַלְל בְּעֵינָו: טעם טפחא בתיבת אִו
כא כג מְקַדְּשֵׁי: השי"ן בפתח
כב ב וַיִּנְזְרוּ: הוא"ו בשווא נע
כב ג הַקְּדָשִׁים: כאשר הקו"ף דגושה עקב ה"א הידיעה (וכן בַּקְּדָשִׁים) הקו"ף בחטף קמץ ונקראת (במבטא הישראלי) כחולם. במילה קְדָשִׁים ללא ה"א הידיעה, הקו"ף בקמץ רחב ונקראת כפתח
כב ד יֹאכֵל: הכ"ף מנוקדת בפתח ולא בצירי
כב ו וְטָמְאָה: הטי"ת בקמץ גדול והמ"ם בשווא נע
כב ח לְטָמְאָה-בָּהּ: הטי"ת בקמץ קטן והמ"ם בשווא נח
כב י לֹא-יֹאכֵל קֹדֶשׁ: טעם נסוג אחור ליו"ד, גם בהמשך הפסוק וכן הדבר בפס' יא, יג
כב יג וְשָׁבָה: הטעם בבי"ת מלרע
כב טז וְהִשְׂיֵאוּ: שין שמאלית. בְּאֶכְלָם: האל"ף בקמץ קטן
כב יז עליית שלישי
כב יט לְרִצְנָכֶם: אתנח בראש הפסוק ללא הכנה של טיפחא לפניו. אין לעשות ניגון טיפחא בהברת הצד"י
כב כא יְהִי־בֹ: דגש חזק בבי"ת מדין דחיק
כב כד וּבְאֶרְצְכֶם: הבית בשוא נח

¹ בפרשת נזיר במדבר ו ז: וּלְאַחֲתָו ויו"ו שרוקה ולמ"ד בשווא נח.

² אין זה טעם מפסיק אלא טעם מחבר על אף היותו כטפחא מצד צורתו

³ עפ"י ספר "טעמי המקרא" מאת הרב ברויאר, עמ' 66.

⁴ שתי אותיות בגד"כפת בראש מילה ומאותו מוצא (לא כל צירוף!) כשלפניו תיבה המסתיימת בהברה פתוחה ומוטעמת בטעם מחבר, כגון 'ותתפשהו בבגדו' או 'ואכבדה בפרעה'. אך דין זה מתקיים רק כאשר הראשונה מבין השתיים מנוקדת בשווא נע וכאן הבי"ת מנוקדת בחירק. יש ספרים שהשתבשו בזה.

כב כה **מִשְׁחָתָם**: המ"ם בקמץ קטן
כב לג **וְנִקְדְּשֵׁתִי**: הטעם בת"ו מלרע

כג א עליית רביעי

כג ב **דְּבָר**: ארבע פעמים מופיעה התיבה 'דבר' לאורך קריאה זו: שתי הפעמים הראשונות מוטעם בגרשיים ושתי הפעמים האחרונות בתביר. **מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ**: הטעם לא נסוג, ולכן מקום הטעם באל"ף. וכן בהמשך הפרשה.

כג ג **תַּעֲשֶׂה**: העמדה קלה בת"ו שלא יישמע כפתח

כג יז **מְמוֹשְׁבֵיכֶם**: טעם קדמא מעל הבי"ת, ככלל, תיבה זו תמיד תבוא בהטעמה משנית בהברת הבי"ת. **תְּבִיאֹו**: דגש חזק באל"ף⁵. **שְׂתִים**: בחלק מהדפוסים מוטעם בטעם יתיב ובחלקם בפשטא. גרסת היתבי עיקר

כג כב **וּבְקִצְרְכֶם**: הבי"ת בשווא נח למרות הגעיה בוי"ו. **לְעֹנֵי**: העמדה קלה בלמ"ד להדגשת הסגול המורה על מיודע

כג כג עליית חמישי

כג כז **בְּעֵשׂוֹר**: העמדה קלה בבי"ת להדגשת הסגול המורה על מיודע

כג ל **וְהֶאֱבַדְתִּי**: הטעם בת"ו מלרע, העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת האל"ף שלאחריה

כג לב **שְׁבַתְכֶם**: הת"ו בשווא נע

כג לג עליית ששי

כג לח **שְׁבַתֹת ה'** **וּמִלְבַד מִתְּנוּתֵיכֶם** **וּמִלְבַד... וּמִלְבַד** **כָּל-נִדְבַתֵיכֶם אֲשֶׁר תִּתְּנוּ**: כל הדגושות בתוך המילה בשווא נע

כג לט **בְּאֶסְפְּכֶם**: האל"ף בקמץ קטן

כד א עליית שביעי

וַיִּקְחוּ: הוא"ו בשווא נע. **לְהַעֲלֹת**: העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת העי"ן החטופה

כד ג **לְפָרְכֹת**: הלמ"ד בשווא נע, יש להיזהר מהפסוק הדומה בספר שמות (פרשת תצווה)

כד ה **וְאֶפִּית**: במלרע!

כד י **יִשְׂרָאֵלִית**: הרי"ש בשווא נע, כן הדבר בהמשך

כד יד **אֶת-הַמִּקְלָל**: המ"ם בשווא נע⁶

כד טז **בְּנִקְבוֹ-שֵׁם**: הנר"ן בקמץ קטן, והבי"ת השנייה רפויה

כד יט **יַעֲשֶׂה לְו**: טעם נסוג אחור לעי"ן ולכן גם דגש חזק בלמ"ד

כד כ **יִנְתֵּן בּוֹ**: טעם נסוג אחור לנר"ן

כד כא מפטיר

כד כב **מִשְׁפַּט אֶחָד**: הפ"א בפתח

הפטרות אמור יחזקאל מד:

⁵ לא ידוע על אופן קריאה אחר עקב הדגש

⁶ בכת"י בחטף פתח להדגיש את הנעת השווא. וכן בפסוק כג.

טו הַלְוִיִּם: אין געיא בה"א והלמ"ד אחריה בשווא נח, וכן בכל מקום. לְשֶׁרְתַּנִּי: השי"ן בקמץ רחב והר"ש בשווא נע, כן הדבר בפסוק הבא

יט וּבִצְאָתָם: הבי"ת בשווא נח. בְּלִשְׁכָּת: השי"ן בשווא נח על אף הגעיא שלפניה והכ"ף הרפויה שלאחריה

כב וְהֵאֱלַמְנָה אֲשֶׁר תִּהְיֶה אֱלִמְנָה מִכֶּהָ יִקְחוּ: למרות שאין הטעמים מורים אחרת, יש להקפיד על הפרדת בין אֱלִמְנָה ל-מִכֶּהָ ולהימנע שיבוש הכתובים

כה לְטַמְאָה: הטי"ת בקמץ קטן והמ"ם בשווא נח, לבטא את האל"ף. לא לְטוֹמָה

ל כָּל-בְּבוּרֵי כָל: טעם נסוג אחור לכ"ף הראשונה. וְכָל-תְּרוֹמַת כָּל: טעם נסוג אחור לר"ש. לְהִנְיַח: הה"א בקמץ והנר"ן רפויה

ראשון של בהר:

כה ד שני במנחת שבת

כה ו לְאֲכֹלָה: האל"ף בקמץ קטן. לֶךָ וּלְעַבְדֶּךָ וּלְאַמְתֶּךָ: טעם טפחא בתיבת לֶךָ. וּלְשִׁכְרֶךָ: געיה בכ"ף, הר"ש בשווא נע, יש לקרוא: וּלְשִׁכְרֶךָ. דין דומה בנוגע לתיבה הבאה: וּלְתוֹשֵׁבֶיךָ

כה ז וּלְבִהַמְתֶּךָ: במתיגה זקף (דרבן)

כה ח שלישי במנחת שבת

כה ט בְּעֵשׂוֹר: העמדה קלה בבי"ת להדגשת הסגול המורה על מיודע

הרב בצלאל אריאל נר"ו. בעניין החלוקה לסדרים בניגוד לחלוקה הנוצרית

מפתח סדרי התנ"ך מרחב הסדר מלמד את דיני הכהנים ובכך גם עוסקת הפסרת הסדר (יחזקאל, כ"ז:כו-ז) וְאֶל־מַת אִדָּם לֹא יָבֹא לְטַמְאָה כִּי אִם-לְאֵב וְלֶאֱם וּלְבָן וּלְכַת לְאִח וּלְאִחוֹת אֲשֶׁר-לֹא-הִיְתָה לְאִישׁ יִטְמָאוּ.

על אכילת הכהנים: אכילת החטאת והאשם מצות עשה... הַכֹּהֲנִים אוֹכְלִים וּבְעֵלִים מִתְּכַפְּרִים. והוא הדין לשאר הקדשים שאוכלין אותן הַכֹּהֲנִים שְׁאֵכִילְתָן מִצְוָה. (טעמה הקורבנות י"א) אולי לכן נבחר הפסוק הבא כיחזקאל לראש סדר כ"ז: וַיֹּאמֶר אֵלַי לְשִׁכֹּת הַצִּפּוֹן לְשִׁכֹּת הַדְּרוֹם אֲשֶׁר אֶל-פְּנֵי הַגְּזֵרָה הַזֶּה לְשִׁכֹּת הַקָּדָשׁ אֲשֶׁר יֹאכְלוּ-שֵׁם הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר-קָרְבוּ לָהּ קְדָשֵׁי הַקְּדָשִׁים שֵׁם יִיחַדוּ קְדָשֵׁי הַקְּדָשִׁים וְהַמִּנְחָה וְהַחֲטָאת וְהָאֲשָׁם כִּי הַמְּקוֹם קָדֹשׁ:

מפתח סדרי התנ"ך פסוק ט"ז הוא המקור למצות קידוש ה' (וּלְמַבֵּם, הַלְכוּת יסודי התורה ה"א). בפסוק שנקבע לראש סדר י"ב ביחזקאל נאמר שקידוש ה' הגדול יהיה כאשר הקדוש-בְּרוּךְ-הוּא יקבצנו חזרה לעובדו בארץ ישראל: בְּרִיחַ נִיחַח אֶרְצָה אֲתֹכֶם כְּהוֹצִיאִי אֲתֹכֶם מִן-הָעַמִּים וּקְבַצְתִּי אֲתֹכֶם מִן-הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר נִפְצַתֶם בָּם וּנְקַדְשֵׁתִי בָּם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם:

מפתח סדרי התנ"ך קרבן פסח נמצא בראש הסדר האחרון בתנ"ך, בדברי הימים סדר כ"ה. וְשַׁחֲטוּ הַפֶּסַח וְהִתְקַדְּשׁוּ וְהִכְיֵנוּ לְאֲחֵיכֶם לְעֹשׂוֹת כְּדַבְּרֵי ה' בְּיַד-מֹשֶׁה: התיאור הוא של פסח יאשיהו עליו נאמר: וְלֹא-נִעְשָׂה פֶסַח כְּמִוֶּה בְּיִשְׂרָאֵל מִימֵי שְׁמוּאֵל הַנָּבִיא וְכָל-מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל לֹא-עָשׂוּ כַּפֶּסַח אֲשֶׁר-עָשָׂה יְאֹשִׁיָהוּ וְהַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וְכָל-יִשְׂרָאֵל הַנִּמְצָא וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלַם: לשיטת קסו סדרים הסדר מתחיל בפסוק כ"ז. זה אחד משני המקומות בו חוספת 13 הסדרים, יחסית לשיטת קנ"ד סדרים, איננה כתוצאה של פיצול סדר אחד ארוך לשניים קצרים. חג שבועות: בשני מקומות בהן מצווה התורה על חג שבועות היא מסיימת בחובה לשתף את העניים בשמחת החג. אצלנו בפסוק ח, ובחומש דברים (י"ג:כו-ט) וְעֲשִׂיתָ חַג שְׁבֻעוֹת... וְשִׂמַחְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ אֹתָהּ וּבִנְךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ וְהַלְוִי אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ וְהַגֵּר וְהִיתוּם וְהֵאֱלַמְנָה אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ. חג שבועות הוא חג הקציר ואנו נדרשים לחלוק את יכולנו עם העניים. ראה דברי רבי אבדימי ברשי בפסוק ח. יתכן, והדרכה זו של התורה שימשה כבסיס למנהג ארץ ישראל להתחיל לקרוא מפרשת עשר תעשר (דברים י"ג:ג-י"ג) בשבתות חול המועד של פסח וסוכות. בפרשה זו מצוות צדקה רבות. פסח הוא זמן תחילת הקציר וסוכות, חג האסיף, שלאחריו מתחילה תקופת החורף בה העניים לא יכולים למצוא מזון בשדות.

ראש השנה מוזכר בראש סדר ח בעזרא וַיֹּאמֶר לְאֵם לְכֹוּ אֲכֹלוּ מִשְׁעֻבִים וְשַׁחֲטוּ מִמִּתְּקִים וְשַׁלְחוּ כְּנֹת לְאִין בְּכֹן לוּ כִּי-קָדוֹשׁ הוּא לְאֹרְנֵינוּ וְאֵלֵינוּ וְעַל-תְּעַצְבוּ כִּי-חַדְוַת ה' הִיא מִצְוָתָם:

הערה. בספרים הנפוצים לפי החלוקה הנוצרית פסוק זה כתוב שייך לספר נחמיה. לפי המקור לא קיים ספר במקרא ששמו 'נחמיה'. תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף צג עמוד ב.

מכדי, כל מילי דעזרא נחמיה בן חכליה אמרינהו, ונחמיה בן חכליה מאי טעמא לא איקרי טיפרא על שמייה? אמר רבי ירמיה בר אבא: מפני שהחזיק טובה לעצמו, שנאמר זְכָרָה לִי אֱלֹהֵי לְטוֹבָה (סוף ספר עזרא [נחמיה]).

פסוק זה הוא המקור הבלתי כולל שראש השנה הוא יום של השבוע נפש ציבורי מתוך שמחה ובטחון בה.
מפתח סודי התנ"ך לפסוקים כג-כז: בפסוק שבראש סדר י"ב בדברי הימים מתאר שלמה להזמין מלך צר
את מטרת בנין בית המקדש הנל אי בונה בית לשם ה' א' להקטיר לו להקטיר לפניו קטורת סמים ומערכת המיד
ועלול לזקק ולעורב לשבתות ולחולשים ולמזערי ה' אי לעולם זאת על ישראל.

מפתח סודי התנ"ך פסוק ל' הוא המקור כמשנה לך שכמעדים נפסיקים את סדר הקריאה הרגיל וקוראים קריאה
מיוחדת לתג. במסכת מגילה ופרק ג' משניות ו-ח מובאת רשימת הקריאות בתורה בזמנים מיוחדים: בפסח קורין ג'
בצורת... בראש השנה... שנאמר: וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל. מצותן שיהו קורין כל אחד ואחד בזמנו.
ודבנו עובדיה מסביר: ללמד מפאן שמצוה לקרות בכל המועד מעין המועד: (וראה עוד ב"ש במדבר רמ"א).

בידשליט. פסוק זה הוא המקור לקריאה בתורה גם בשבת. משה התקין את ישראל שיהו קורין בתורה בשבתות וכימים
טובים וכראשי חודשים כחולו של מועד שנאמר: וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל. הרמב"ם וספי אריה הלכות
הפילה ש"י י"א) פסק לפי נוסח הירושלמי: משה רבנו תקן להם לישראל שיהו קורין בתורה ברכים בשבת ובשני
ובתמישי בשחרית כדי שלא יהיו שלשה ימים בלא שמיעת תורה.

מעניין שאנתקלוס מוסיף את המילה 'סדר' בפירושו לפסוק זה. במקום לתרגם מילולית: ומליל משה ית מועדיא דה'
הוא מפרש: ומליל משה ית סדר מועדיא דה'. הקטע מן התורה שקוראים בתורה מדי שבת ('פרשת השבוע' בלשוננו)
נקרא 'סדר' כלשון חכמים. לדוגמה: (הרמב"ם שם י"א) המנהג הפשוט בכל ישראל שמשלימין את התורה בשנה אחת.
מתחילין בשבת שאחר הג' הסמות וקורין פסוד 'בראשית' בשניה 'אלה תולדות' בשלישית 'ויאמר ה' אל אברהם' וקורין
והולכין על הסדר הזה... א"ה. יש מכנים קריאת שנים מקרא ואחד תרגום 'מעביר סדרא', ומצינו
ביטוי זה בספר לקט יושר המתאר את הנהגות בעל תרומת הדשן. לקט יושר חלק א (אורח
חיים) עמוד נה ענין א. ופעם אחת היה חלש ל"ע והיה מעביר הסדרא שעברה בליל ג' אחר
שבת. והיא שאינו מעביר הסדרא עד יום ד' אחר שבת.

בשני פסוקים כון משה התורה את דין הגר לרעים של כל ישראל. ההשוואה המרכזית היא בפסוק נב משפט אחד

יהיה לכם פגר באזרח יהיה וגו'
הרמב"ם אומר שכשלושים וששה מקומות הוזכרה תורה על הגר. וצ"ח באגרות הרמב"ם מהורות הרב שילת, עמוד רמ"ט.
כשלושה ראשי סדרים עוסקת בכך התורה. בחובה להביא קורבן תמים: וידבר ה' אל משה לאמר: דבר אל אהרן
ואל בניו ואל כל בני ישראל ואמרת אליהם איש איש מניח ישראל ומד' הגר בישראל אשר יקריב קרבנו
לכל הדורות ולכל הדורות אשר יקריבו לה' לעלה: (ראש סדר י"ה בריקאן. בחובה לתמוך במד שבנפילה כלכלית:
וכי יקריב קורבן וימנה ידו עפר והחוקק פ' גר ותושב ותי ענין: (ראש סדר כ"א בריקאן, ובמסעות שבתה בשדה: כי תקצר
קצוהך בשדה ושבחת עמר בשדה לא תשוב לקחתו לגר ליתום ולאלמנה יהיה למען ירכך ה' אליהך בכל מעשה
ידיך: (ראש סדר כ' בברכים). הגרים שורים לאזרחים גם בספר יהושע במצמד הברכות. וכל ישראל וקריב
ושלמים ושלמים עמקיים מנה ומנה לארץ נגד העלמים הקלים נשאי ארץ פריית: כגל כפאיתו חזיו אל מלל קר גר גרים
ותקצו אל מלל ה' יע"כ כל כאשר צוה משה עבד ה' לבדך את העם ישראל פראשנה (ראש סדר ה' ביהושע).

ע"כ שיבה לבצרון הרב בצלאל אריאל נר"ו.

זרע שמשון. אמר אל חפזנים וגו' לנפש לא ישמא בעמיו. במדרש (חוקת יט:ב): על כל דבר ודבר
שהיה אומר הקב"ה למשה, היה אומר לו טומאתו וטהרתו, כיון שהגיע לפרשת אמור אל
הכהנים, אמר משה: רבש"ע אם נטמא זה במה יהא טהרתו, ולא השיבו, באותה שעה נתכרכמו
פניו של משה, כיון שהגיע לפרשת פרה אדומה אמר לו הקב"ה: באותה שעה שאמרתי לך
אמור אל הכהנים ואמרת לי אם נטמא במה תהא טהרתו, ולא השבתיך, זו טהרתו, ע"כ.
ותמוה דמפני מה דוקא בטומאת כהנים שאל משה 'במה תהיה טהרתו, דמאי שנא מכל איש
שנטמא ע"י מת דיש לו טהרה. יש לבאר דהנה ידוע שיש ב' דרכים לדחות את כוחות הטומאה
והחיצונים: א) ע"י שמכוונים יחודים להאיר בפניהם הארה גדולה מאורות העליונים, ובזה נדחים
הקליפות במצולות ים, היות שאינם יכולים להביט באור הגדול, וכדרך שהאדם אינו יכול
להביט באור השמש, וכן היה בלילה הראשון של פסח כשיצאו ממצרים. ב) ליטול מהם ניצוצי
הקדושה שבלעו, דע"י כך ניזונים. וכל עסקנו בתורה ומצוות המה לברר בירורים בב' דרכים
אלו. וידוע שאחר חטא אדם הראשון, צריך לברר הבידורים ע"י תורה ומצוות, והיינו ללקט
כוחות הקדושה שנפלו לעמקי הקליפות והחיצונים, וזה יסוד ועיקר עבודתנו. ובה נבוא לביאור
המדרש דעל כל דבר ודבר היה אומר לו 'טומאתו וטהרתו', וכונת המדרש שבכל מצוה ומצוה
שצוה הקב"ה, היה אומר למשה טומאתו של כל דבר, היינו כי העבירה נקראת 'טומאה', היות
ומי שעובר עליה קונה לו קטיגור אחד, וקטיגור היינו מזיק, ומזיק היינו רוח הטומאה, משום
שמי שאינו עושה את המצווה ואינו מברר אותו הברור שהיה לו לברור בתערובת טוב ורע
שנתהוה ע"י חטא הקדום, בכך נותן כח לטומאה ח"ו. ומה שאמרו במדרש דקודם אמר הקב"ה

למשה טומאתו, ואח"כ טהרתו, היינו משום שהטומאה קיימת מאז, ואנחנו בעבודתנו צריכים לברר ולהוציא מהם את ניצוצי הקדושה שבלעו ע"י מצוותינו. והראה הקב"ה למשה את הטומאה והחיצונים שנשארים קיימים ע"י שאין עושים את המצוות או שעוברים עבירות. ז' כן היה אומר למשה טהרתו, היינו שהראה לו את הבירור שנעשה ע"י כל מצוה ומצוה כדי להחזיר את הקדושה למקומה, ומזה שהראה לו גם את חלקי הטומאה, וגם את חלקי הטהרה שבכל תערובת שיש בכל דבר, חזינן שכל כח עשיית המצוה היינו לעשות את התיקון השני וליטול מהם ניצוצי הקדושה שבלעו, כי עבור אופן התיקון הראשון שהזכר, היה די להראות רק את חלקי הטומאה ולומר לו שצריך לבטלם ע"י היחודים והכוונות, ואין לזה ענין לניצוצי הטהרה והקדושה.

ובזיון שגילה לו הקב"ה רק את אופן התיקון השני שנעשה ע"י שמוציאים מהם את מה שבלעו, לכן כשהגיע משה לפרשת אמור אל הכהנים ולא השיבו הקב"ה במה טהרתם, נתכרכמו פניו, היות שהכהנים שנקראו 'מלאכים', הרי הם קדושים ללא תערובת טומאה כלל, וכשנטמאו, נמצא שנכנסה בהם טומאה שלא היתה בהם כלל, והחול נכנס בקודש, ולכך נבהל כי חשב שאולי ח"ו לא יהיה תקומה, דדוקא במי שאינו מקיים מצוה או עובר עבירה, שעיקר קלקלתו היא בכך שאינו עושה את הבירור המצטרך, ונשאר הקדושה מעורבת בטומאה, ונותנת לו קיום, אז תקנתו היא לחזור ולברר ולהוציא בלעם מפייהם. אך אם נטמא כהן שהוא קדוש מעיקרו, ונמצא שיש כאן תערובת ובלבול מחדש שהביא על עצמו הטומאה, ובאופן זה כל הקדושה הלכה לה, ונעשה הקודש חול, ולא שייך שוב לסלק את הטומאה, כי התורה והמצוות יכולים רק לברר את התערובת ולהוציא את הטוב והטהור משבוי בתוך הרע, ולא יועילו באופן שכל הקדושה נסתלקה. ועל כך השיב לו הקב"ה כשהגיע לפרשת פרה ז' טהרתו, והיינו שע"י עשיית פרה יתגלה הארה חדשה, ובכך ידחו את החיצונים, וישאר הקדש קודש כמו שהיה, וזה סוד אופן התיקון הראשון שהזכרנו לעיל.

כא ז וְאִשָּׁה גְרוּשָׁה מְאִישָׁה לֹא יִקָּחוּ

שו"ת חתם סופר חלק ד (אבן העזר ב) סימן קעד

אספריה כמו זה כמה שנים שעברו חי' בארץ איטלי' גבירה עשירה א' נישאת לא' שכופין להוציא לטובת האשה מחמת ממונ [נישאה לאדם שיש לה זכות לחייב אותו לגרש, (ראה משנת כתובות ז י, למשל מוכה שחין). בגלל עשירותו] ופטררה [נתן לה גט] ואח"כ נשאה עיני' בכחן א' וכל חכמי איטלי' אסרו לישא גרושה. ובליעל ההוא בטש שרגא [נתן שוחד ע"י שבת קטז ב] מגוי לגוי ומשרי המלוכה לשרי המלוכה ומלומדיהם, עד שבא הדבר לשרי גדולים היושבים ראשונה במלכות קונסיסטאריום בזיון, ונשאו ונתנו כל המלומדים וצדקו בעיניהם טענת הכהן באומרו כי הדעת נותן אשה גרושה מאישה היא בזיון לכהן המקודש לה'. פלוגי הוציאה מביתו והוא ישאנה?! אבל אשה שהיא גרשה את בעלה אין זה בזיון לכהן, ומה שנמצא בשי"ס ופוסקי' נגד זה הוא המצאת וחומרת חכמים שאין ראוי לשמוע להם בזה. והחלט פסק שמוזתר לו לישאנה אך יען שצריך הקיר"ה [=הקיסר ירום הודו] לחתום בחתימת ידו הגדולה וכשבא הדבר לפניו אמר אין ראוי לחתוך הדין בלי שאלת חכם אחד מחכמי הדת ההוא שאינו מהרבנים אולי ימצא תירוץ על קושי' זו. וימן ה' אז בזיון א' מחכמי הזמן החדשים המתפלספים [=מכילים] וכבר מת תחי' מיתתו כפרה על כל עונותיו, ברם זכור אותו לטוב בדבר הזה, וזאת היתה תשובתו כשנעניין בפשטות בקרא לא נמצא בדתנו שום אופן שיזכרו הזיווג זה מזה אלא באם הבעל אינו חפץ בה ולא תמצא היא חן בעיניו, אבל בהיפוך שהיא אינו חפיצה בו אפי' מוכה שחין לא מצינו בשום מקרא שיהי' יכולת להתירה לעלמא רק היא המצאה מחכמי ישראל. ועתה ממג"פ [ממה נפשך - ממה שאתה רוצה, גם אם תגיד כך וגם להיפך] אם האשה זכההן הזה סומכים על חכמי ישראל, הם אמרו גם זו אסורה לכהן. ואם נניח הפסוק כפשוטו א"כ אינה מגורשת ועודנה אדוקה בבעלה הראשון! וישרו דבריו בעיני הקיר"ה והשרים ולא נישאת לכהן ולא נתחללו. ע"כ דברי החתם סופר.

קידוש השם וחילול השם

שלום קולין מנהל מערכות מחשוב וחבר בקהילת "נחלת אופיר" שבאפרת. המאמר מוקדש לע"נ סביי וסבתותיי שנספו על קידוש השם באושוויץ וטרבלינקה.

בפרשתנו נאמר: "וְלֹא תְחַלְלֵהוּ אֶת שֵׁם קְדֹשִׁי וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה' מְקַדְשֶׁכֶם" מדרש ההלכה ספרא מוסיף: "וְלֹא תְחַלְלֵהוּ" – שומע אני: **ממשמע שנאמר ולא תחלל – אמור קדש**, וכשהוא אומר "וְנִקְדַּשְׁתִּי" – מסור את עצמך וקדש שמי, יכול ביחידי? תלמוד לומר "בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" – המרובים".

בעל המדרש מבין שחציו השני של הפסוק "וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" אינו הכרחי לכאורה, שכן אי חילול שם ה' הוא קידושו; בעת שאדם נזהר מלחלל את שם ה' הרי הוא מקדשו. לכן הוא מסביר כי הציווי "וְנִקְדַּשְׁתִּי" מחייב מסירות נפש אקטיבית כאשר יש חילול השם, וזאת "בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" – כאשר זה קורה ברבים. הרמב"ם מגדיר את היחס הבינארי שבין שני צידי הפסוק באיגרת השמד: "וקדושת השם הוא הפך חילול השם". במשנה תורה הרמב"ם מבסס את הצימוד המעשי שלהן, בעת שאדם לא מסר את נפשו כנדרש על-פי הגדרות מצוות קידוש השם: "ביטל מצות עשה שהיא קידוש השם ועבר על מצות לא תעשה שהיא חילול השם". קיום צמד מצוות אלו נידון בספרות חז"ל בשני מצבים: האחד, המוכר יותר – במות האדם, כאשר הוא מוסר את נפשו על קידוש השם. זוהי סוגיית "ייהרג ואל יעבור" שנידונה בהרחבה בפרק ח' של מסכת סנהדרין; והאחר – בחיי האדם, בעת שמעשיו מתפרשים על ידי האחרים כמחללים את השם או מקדשים אותו, והדיון בסוגיה זו נמצא בסוף מסכת יומא.

להבדיל מרוב המצוות שבין אדם למקום, קיום שתי המצוות הללו תלוי בראיית אדם נוסף את המעשה, וייתכן כי גם בתגובת הצופה למעשה. בדיון על "קידוש השם" של מסירת הנפש בסנהדרין הוגדרו הנוכחים במדויק: הנוכרי האונס או מניין יהודים. אולם בהגדרות הצופים שבסוגיית חילול השם במסכת יומא, מופיע מושג מעורפל למדי: "הבריות". באי בהירות זו ובהשלכותיה נדון להלן.

היכי דמי חילול השם?

המשנה האחרונה במסכת יומא דנה בסוגים של כפרת עוונות, ועומדת על ההבדל בין עבירות שבין אדם למקום, שיום הכיפורים מכפר עליהן, לעבירות שבין אדם לחברו, שעליהן יום הכיפורים מכפר רק אחרי שירצה את חברו. הבבלי בדיונו על המשנה מביא דברי תנאים נוספים ואמוראים בנושא, וביניהם דרשת ר' ישמעאל. בדרשה זו ר' ישמעאל מפרט אימתי מתכפרות עבירות על מצוות עשה, מצוות לא תעשה, עוונות שעונשם כריתות או מיתת בית דין. בסופה, ר' ישמעאל מייחד עבירה אחת מכל האחרות, שעוונה תמורק רק ביום המיתה והיא: חילול השם.

חריגות זו בחומרת "וְלֹא תְחַלְלֵהוּ אֶת שֵׁם קְדֹשִׁי" כה בולטת, שמיד הגמרא שואלת: "היכי דמי חילול השם?". דהיינו: מהו המעשה החמור כל כך שמוגדר כחילול השם, שעונונו יכופר רק ביום המיתה?

הגמרא מביאה כמה תשובות לשאלה זו, וניתן לסווגן לשלוש קבוצות. נבחן את התשובות לפי הקריטריונים הבאים: מיהות הדמות העושה את העבירה, המעשה שנעשה ומהי תגובת הצופים למעשה.

בקבוצה הראשונה מעידים מניסיונם האישי שניים מגדולי האמוראים, רב ור' יוחנן: רב אומר – כגון אני שלוקח בשר מקצב ולא משלם לו במקום,⁷ ור' יוחנן אומר – כגון אני שהולך ארבע אמות (בלא תורה ו)⁸ בלא תפילין.

יש נקודות דמיון רבות בין שתי אמירות אלה: (א) הן רב הן ר' יוחנן אינם מאשימים את הזולת אלא אומרים: אני, ראש הישיבה והקהילה, אני הוא האדם המסוגל לגרום לחילול השם; (ב) שניהם מספרים על מעשיהם במקומות שאינם בית המדרש, ושהאנשים הצופים בהתנהגותם אינם מזוהים בהכרח כלומדי תורה: רב בעת שקונה בשר מקצב ור' יוחנן בלכתו בחוץ; (ג) שניהם אינם מספרים על עבירה מובהקת, אלא על מעשה מחיי היום-יום; (ד) שניהם אינם מספרים מהי תגובת הצופים למעשיהם, אך ניתן להניח כי היא שלילית ומגדירה

⁷ לאחר מכן יש דיון על החלת דברי רב במקומות שבהם נהוגה גבייה שלא במקום הקנייה.

⁸ בכ"י מינכן 6 המועדף בדיוקו, המלים "בלא תורה" אינן מופיעות בדברי ר' יוחנן.

את מעשיהם כחילול השם. בכל זאת ניתן למצוא הבדל חשוב ביניהם: רב מספר על מעשה שהוא בתחום שבין אדם לחברו, ואילו ר' יוחנן מספר על מעשה שהוא בתחום שבין אדם למקום.⁹ נסכם כי בתיאור האירועים של רב ור' יוחנן מוגדרים מי העושה ומהו המעשה, אך לא מסופרת תגובת הצופים, ואולי ייתכן שאין צופים למעשה.

בקבוצה השנייה נכללים ר' ינאי הארץ-ישראלי ורב נחמן הבבלי, והם מגדירים את חילול השם רק על פי תגובות הצופים למעשה, מבלי לפרט מי העושה ומהו המעשה הספציפי. "יצחק בשם ר' ינאי אומר: כל שחבירי מתביישין מחמת שמועתו. ר' נחמן בר יצחק אומר: כגון שאומרים אנשים: ימחל לו אדונו לאדם זה".

בתשובה השלישית, אביי מגדיר את חילול השם וקידושו כהפכים: אותו אדם שידוע כקורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים, ודרך התנהגותו עם הבריות היא שגוררת תגובות הפוכות מהצופים. תגובות אלה הן המגדירות את מעשיו כקיום מצוות קידוש השם או כעבירה של חילול השם:

אביי אמר, כְּדִתְנִיא: "וְאַהֲבַתְּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ" (דב' ו:ה), שֵׁיחָא שֵׁם שְׁמִים מִתְאַהֵב עַל יָדְךָ.¹⁰ שֵׁיחָא קוֹרָא וְשׁוֹנָה וּמְשַׁמֵּשׁ תְּלִמְיָדֵי חֲכָמִים, וְיֵחָא מְשָׂאוֹ וּמִתְנָה בְּנַחַת עִם הַבְּרִיּוֹת, מָה הַבְּרִיּוֹת אוֹמְרוֹת עֲלָיו — אֲשֶׁרִי אָבִיו שְׁלֹמְדוֹ תוֹרָה, אֲשֶׁרִי רַבּוֹ שְׁלֹמְדוֹ תוֹרָה. אוֹי לְהֵם לְבְרִיּוֹת שְׁלֹא לְמָדוֹ תוֹרָה, פְּלוֹנִי שְׁלֹמְדוֹ תוֹרָה — רָאוּ כְּמָה נְאִים דְרָכְיוֹ, כְּמָה מִתּוֹקְנִים מַעֲשָׂיו. עֲלָיו הִפְתּוּב אוֹמְרִי: "וַיֹּאמֶר לִי עֲבָדֵי אֱתָהּ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאֵר (ישעיהו מט, ג)".

אבל מי שקורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים, ואין משאו ומתנו באמונה, ואין דבורו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו — אוי לו לפלוגי שלמד תורה. אוי לו לאביו שלמדו תורה, אוי לו לרבבו שלמדו תורה. פלוגי שלמד תורה — ראו כמה מקולקליו מעשיו וכמה מכוּעְרִין דְרָכְיוֹ, וְעֲלָיו הִפְתּוּב אוֹמְרִי: "בְּאִמּוֹר לְהֵם עִם ה' אֱלֹהֵי וּמְאָרְצוֹ יִצְאוּ (יחזקאל לו, ט)".

א"ה. לפני המשך דברי הכותב יש לשים לב. אדם שלא למד ולא שנה, ואין משאו ומתנו באמונה ואינו מדבר בנחת מה הבריות אומרות עליו, לא כתוב כאן, היבואו להאשים את חינוכו הקלוקל? היגידו אוי לבריות שלא למדו תורה? הם יגידו כן רק כשיראו אדם שלמד תורה ונשאו ומתנו באמונה. ומנגד — אם למד תורה ואינו מתנהג כראוי — מאשימים מיד את החינוך שלו, וגם את הציבור לומד התורה כולו!!

כמו רב ור' יוחנן, גם אביי מקשר בין חילול השם ובין תלמיד חכם, אך בדבריו יש חידוש לעומת הקודמים לו: בתשובתו על חילול השם הוא מגדיר מחדש גם מהו קידוש השם. מדבריו עולה כי קיום מצווה זו אינו רק במסירת הנפש, אלא גם בחיים — בהתנהגות נאותה עם הבריות.

הרחבת הגדרת הבריות

אך מי הן אותן בריות? נראה שבכוונה נשארה התשובה לכך פתוחה לדורות הבאים כמשתנה שכל חברה תזהה בתוכה. פרופ' יעקב בלידשטיין מאבחן זאת כך: ביסוד המושגים 'קידוש השם' ו'חילול השם' מצויה ההנחה כי האדם נתפס כנציג הקבוצה שאליה הוא משתייך, הקבוצה שחינכה ושיעיצבה אותו, ואשר משתקפת דרכו. אף אותה קבוצה עצמה, נתפסת על ידי העולם הצופה בה כמייצגת וכמשקפת את עולם הערכים שבשמו היא דוגלת... ההיגיון של קידוש השם וחילול השם מניח תמיד שיש ציבור מסוים, או יחיד בתוך הציבור, המייצג יותר את האומה, ובתור שכזה גם את ה'... משתמע בהכרח כי הציבור הצופה בעשייה המכונה 'קידוש השם' או 'חילול השם', והמתרשם ממנו לטובה או לרעה, אינו ברמת הציבור שגרם ל'קידוש השם' או ל'חילול השם'.¹¹

נראה שלעומת העבר שבו אדם היה צופה רק בחברה שחי בתוכה, אפשרויות התצפית ההמוניות והמהירות כיום במעשי הזולת, בכלי התקשורת וברשתות החברתיות, מגדילות

⁹ מאמרו של מנחם כהנא "הטוב בעיני שמיים והישר בעיני אדם" (תרכ"ב שנה פ"ה חוב' ד, תשע"ח 585-557), מדייק על פי עדי נוסח את דרשות ר' עקיבא ור' ישמעאל על הפסוק: "וְעֲשִׂיתָ הַיֵּשֶׁר וְהַטּוֹב" (דב' ו:יח). בסופו, המחבר מציג לזהות את מחלוקתם בלגיטימיות של שילוב ערכים אנושיים בפסיקת הלכה: "בנושאים שבהם חש ר' עקיבא סתירה בין הכתוב בתורה ובין ערכיו האנושיים, הוא דגל בגישה שיש לנסות ליישב סתירה זו בעזרת השילוב של 'הטוב בעיני שמיים והישר בעיני אדם'... ר' ישמעאל חלק על דרשתו הנועזת של ר' עקיבא ודרש עפ"י פשוטו של כתוב: 'אף הישר בעיני שמיים'. זיהויו זה של מ. כהנא שונה מההבדלים שמזהה י. השל בהשקפתם של ר' עקיבא ור' ישמעאל.

¹⁰ ניתן להשוות את דבריו כאן בסוגיה ביומא לדבריו בברכות: "מענה רך משיב חמה ומרבה שלום עם אחיו ועם קרוביו ועם כל אדם ואפילו עם נכרי בשוק כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה ויהא מקובל על הבריות" (ברכות יז ע"א).

¹¹ י. בלדשטיין "קידוש השם וחילול השם — השכר והנזק", אקדמות י"א, תשרי תשס"ב.

את מספר המעשים ואת ערכם הסגולי להיכלל בגדר 'חילול השם' או קידושו.¹² יש מקום לבדוק עד כמה סקרים, יחד עם כלי מחקר ואומדן אחרים של מדעי החברה, יכולים לשמש לצורך זיהוי תגובות הצופים בהגדרת מעשה כ'חילול השם'. באותה מידה שאופי התקשורת ההמונית והמהירה פותח אפשרויות חדשות לקידוש השם, שאיש לא שיער אותן בעבר, כך גם רב הסיכוי לחילול השם שבעבר שהיה רק בתחום הקהילה הקטנה וכעת הוא נגלה לעיני כול. אף תוצאת בחירות יכולה לשמש כדגל אזהרה לאפשרות קיום עבירת 'חילול השם'. ייתכן כי חתימת הסוגיה בהלכת אביי¹³ והיעדר ההגדרה מיהן "הבריות" שבהלכה זו מגדילים דווקא את האחריות בדור הזה להיזהר מחילול השם, ולשאוף לקדשו ולהאדירו.

בן לאשרי. וספרתם לכם. ידוע דכל ענין הספירה בא לתקן הפגמים שפגמנו בשכינה 'הק, בחי' מלכות, ע"י שנהנים מתאות עוה"ז שבאים משבעים שרי אומות העולם, כמו שכתבו בספה"ק) דברי אמת מהחווה מלובלין פרשת לך בשם הבעש"ט, וליקוטי מוהר"ן תורה י"ט) דכל אומה מהותה ממדה רעה, כמאמר חז"ל דבעת מתן תורה, לא רצו אדום לקבל התורה בשמעו 'לא תרצח' וישמעאל בשמעו 'לא תנאף', וכן שאר אומות העולם בשאר תאות ששרשם ממדות הנפילות שבקליפות. ולכן כשבני ישראל משוקעים ח"ו בתאוה, האומה ששרשה בתאוה זו מתגברת, והשר שלה מקטרג עליהם, ותובע שיתנו לו שליטה למשול בשפע היורדת בשבילם. וזהו שאמרו (זהר ח"ב קנב:) דבזמן הגלות לוקחים אומות העולם השפע, וישראל ניזונים מתמצית, וזה נקרא 'פגם בשכינה הקדושה' המקבלת השפע בשביל בני ישראל, ועל ידי שיקועם בתאוה, יונק שר של אותה האומה השפע, כמשל מינקת שנחלה בנה, ואינו יכול לינק החלב, והיא מוכרחת ליקח חלב ולהניקו, שיש בזה פגם ליקח החלב טמא, וזה צער גדול, דהרי החלב אינו מבין וכמה פעמים נושכה בשיניו, ועוד בדאגתה שחלבה הטוב נחסר מילדה החביב, אך מה תעשה שהילד השחית קיבתו ואסור להניקו, וצריך לנקות הקיבה.

כב כא חזון יחזקאל. **כָּל מוֹס לֹא יִהְיֶה בּוֹ.** בתוספתא בכורות פ"ג: העושה מוס בבעל מוס, הרי זה לוקה דברי ר' מאיר. ונראה דכיון דלא כתיב בקרא 'מוס לא יהיה בו', אלא כתיב **כָּל מוֹס לֹא יִהְיֶה בּוֹ**, האי **כָּל** לרבות אתא 'אפילו בבעל מוס לא יטיל בו מוס (ע' בכורות לג:), כלומר **כָּל מוֹס**, אפילו שהוא מוס, שאינו מוס לפוסלו מקרבן, שהרי כבר פסול הוא בגלל מומו הראשון שיש בו, מ"מ לא יהיה בו. ואם תאמר איך ידענין מהאי קרא שעובר על ל"ת בהטלת מוס, דלמא קאי קרא על עצם הקרבן שלא יהיה בו מוס. ויש לומר שהמוס פסול מקרבן כבר כתוב שם בקרא שלפניו **כָּל אֲשֶׁר בּוֹ מוֹס לֹא תִקְרְבוּ**, ולמה חזר קרא וכתב **כָּל מוֹס לֹא יִהְיֶה בּוֹ**, לומר דהאי קרא לא קאי על הקרבן, אך חיוב מלקות על הטלת מוס.

הרב גור-אריה צור נר"ו. **וַיִּקַּב בֶּן-הָאִשָּׁה הַיִּשְׂרָאֵלִית אֶת-הַשֵּׁם וַיִּקְלָל**
יש לשאול, מדוע נקט הפסוק שתי לשונות של קללה, **וַיִּקַּב - וַיִּקְלָל**. **שכן בדרך הפשט, על פי מה שפירש רש"י בפסוק טז' וַנִּקַּב. לשון קללה, כמו מה אָקַב (במדבר כג, ח).** לכאורה היה די לכתוב ויקלל. ומאי ויקב. ופירש"י כאן: **וַיִּקַּב. כתרגומו, ופריש.**

¹² ה"חפץ חיים" שחי בעידן העיתונות העברית הנפוצה במזרח אירופה נזהר לא רק בשמירת הלשון אלא אף שלא לעורר בכך את הזולת. כך כתב בנו בזיכרונותיו: "גם למר אבא לא היה באפשרו לבוא לעזרי ולהושיבני באיזה עיר, מפני חשש חילול כבוד התורה ולומדיה, ובמקום שיש חילול השם לא היה נחשב בעיני אבא לא בני ביתו ואף לא חייו". תודתי לפרופ' מ.זלקין על ההפניה.

¹³ אביי שנפטר בגיל 60 ודודו רבה שנפטר בגיל 40 ואביו שנפטר בלידתו היו מזרע עלי הכהן שקולל: "מִיָּהוּיָהּ יָקוּן בְּבֵיתָךְ (שמואל א,ב,לא)" (בבלי ר"ה יח ע"א). הסיפור הראשון בנביאים שהוגדר "חילול השם" עפ"י תגובת היהודים הצופים, הוא על בני עלי הכהנים שבפתח המשכן, בגלל מעשי האלימות בלקיחת התרומות ו"וְאֵת אֲשֶׁר יִשְׁכְּבוּן אֶת הַנְּשִׁים הַעֲבָאוֹת" (פס' כב). עלי בדבריו לבניו הבין את חשיבות השמועות וכך אמר להם: "אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת דְּבָרֵיכֶם רָעִים מְאֹד כָּל הָעָם אֲלֵה" (שם: כג) ו"לֹא טוֹבָה הַשְּׁמָעָה אֲשֶׁר אֲנִי שָׁמַעְתִּי מֵעֲבָרִים עִם ה'" (שם: כד). רש"י: "מוציאים עליכם קול שמועה לא טובה". גם איש האלוהים בתוכחתו לעלי הגדיר את בניו כ"בָּזִי", ונבואת ה' לשמואל על בני עלי: "כִּי מִקְלָלִים לָהֶם בְּיָוִי" (שם ג:ג) הוגדרה במדרש בספרי זוטא ותנחומא כקללה כלפי מעלה, שבתורה היא אחת מהעבירות של חילול השם.

שנקב שם המיוחד וגדף (סנהדרין נו.), והוא שם המפורש ששמע מסיני. וכן פירש בפסוק טז: וְנִקְבַּ שְׁם-ה' מוֹת יוֹמָת. אינו חייב עד שיפרש את השם, ולא המקלל בכינוי. לכן הוצרך לשתי הלשונות.

פירוש בעל הטורים וביאורו

וַיִּקְבַּ ב' במס' מתרי לישני ויקוב את השם וַיִּקְבַּ חוֹר בְּדִלְתוֹ (מלכים ב, יב, ג) והיינו דאיתא בסנהדרין אימא דברזיה מברז מלמד ששתים רעות עשה.

וביאורו: וַיִּקְבַּ ב' במס' מתרי לישני כלומר: מצאנו פעמיים במסורה, בשתי לשונות נפרדים:

א. וַיִּקְבַּ את השם [לשון קללה]

ב. וַיִּקְבַּ חוֹר בְּדִלְתוֹ [לשון נקיבת חור] וַיִּקְחָ יְהוֹנָדָע הַכֹּהֵן אֶרְוֹן אֶחָד וַיִּקְבַּ חוֹר בְּדִלְתוֹ וַיִּתֵּן אֹתוֹ אֶעֱלֵה הַמִּזְבֵּחַ (בימין) מִיְמִין בְּבוֹא אִישׁ בֵּית ה' וְנָתַנּוּ שְׁמָה הַכֹּהֲנִים שְׁמֵרֵי הַסֵּף אֶת כָּל הַכֶּסֶף הַמּוֹבֵא בֵּית ה':

והיינו דאיתא בסנהדרין נו. אימא דברזיה מברז? כפי ששאלה שם הגמרא שמא תאמר שויקב היינו לקרוע את שם ה' מן הקלף או לחורר אותו, ויעבור בזה על: לֹא תַעֲשֶׂן בְּנֵי לְיָ אֱלֹהֵיכֶם (דברים יב, ד) ועל פי הנחה זו, מפרש בעל הטורים שאכן, מלמד ששתים רעות עשה המקלל. ושתי הרעות בלשון של וַיִּקְבַּ: גם קילל וגם נקב כלומר קרע שם ה' מן הקלף וחורר אותו. שנאמר: וַיִּקְבַּ בֶּן-הָאִשָּׁה הַיִּשְׂרָאֵלִית אֶת-הַשֵּׁם וַיִּקְלֵל. ולפירושו לכן נקט הכתוב שתי לשונות, לומר שעשה שתי הרעות. גם וַיִּקְבַּ וגם וַיִּקְלֵל.

ולעומקו של מקרא, יפורש הפסוק במלכים וַיִּקְבַּ חוֹר בְּדִלְתוֹ, בנוסף לנקיבת החור, גם לגבי הַדְּלֵת. שאמנם כפשוטו יהוידע הכהן נקב חור בדלת של הארון, כדי שיכניסו בחור זה את הכסף לתרומת המקדש. אך לעומקו של מקרא יתפרש לעניין חירור שם השם שבקלף, באות ד של שם ה', שם אדנות, או באות ד שבקלף במלה אחד. ויתפרש לגבי בן איש מצרי שעשה כביכול חור בדלת בעקב של האות ד ועל ידי כך הפכה לאות ר. ועל ידי החירור עשה מן האחד אחר. ולפי מה שכתוב בהאזינו, [דברים לבה] שַׁחַת לָו לֹא בָנִינוּ מוֹמָם ופירש רש"י כתרגומו חבילו להון ולא ליה, שַׁחַת לעצמו ולא להקב"ה, כן כאן אמרה תורה ויקב, וכבעל הטורים שפירש כאומרו: ויקב חור בדלתו. בדלת שלו. באות ד. בדלתו שלו ולא בדלתו של הקב"ה.

שגם לשיטתו של המקלל שהוא בן אשה ישראלית, נקב חור בשושלת דורותיו, ונקב את הדלת של שם סבו דְּבָרִי. שכן נקראה אמו שלומית בת דברי. או שנקב את שם שבטו את הדלת של דן. ושחת לעצמו שלא מצא מקומו אלא ברגימת אבן, מדה כנגד מדה. שנתקלקלו יוחסין שלו של אב בן, יהא נרגם באבן שהוא נוטריקון אב-בן.

שהמקלל נקב כביכול חור בדלתו של הקב"ה, בדלת של אחד, ב"יד" של האות דל"ת, והפכו לריש. ובכך גרם לפירוד בעולמו. כפיוט "אל מסתתר" [בשני הנוסחים], בו נאמר זמפריד אלוף' לא יראה מאורות זה עָשׂוּ, זמניחד אלוף' יראה מאורות זה יעקב.

וכשמקיימים את הד' והקב"ה נקרא אחד, עושים להקב"ה חטיבה אחת בעולם. אבל כשח"ו מוחק את יד הדלת והופכה לריש ועל ידי כך הופך את המילה אֶחָד לאַחַר ח"ו, הרי יש כאן פירוד בעולמו ולא חטיבה אחת.

ואמר בעל הטורים ששתים רעות עשה המקלל. ויקב לשון קללה וכן ויקב לשון מברז ברזא, היינו נקב, שכשם שיש איסור קללה כן יש איסור עשיית נקב בקלף בשם השם, מדין לֹא תַעֲשֶׂן בְּנֵי לְה' אֱלֹהֵיכֶם (דברים יב, ד). והביא מיהוידע הכהן שנקב

באוצר כדי שישלשלו לשם התרומות, שנאמר ויקב חור בדלתו. נוקבעוהו להפטר
לפרשת שקלים. והוא החסרון האמור במקלל, והוא היפך התמימות. ולכן הובא
בסוף הסדרה של פרשת אמור שהיא פרשה של תמימות בעבודת השם, כמבואר
לעיל, בתחילה. לומר שאם חס ושלום לא ישמרו על התמימות, החסרון יהיה
גדול מאד, עד העבירה החמורה של לא תעשון כן לה' אלקיכם.

וכדאמרו [בבלי עירובין יג א] לר"מ הזהר בני במלאכתך (מלאכת הסופרות) כי מלאכתך
מלאכת שמים היא, שלא תהפוך הדלת לרי"ש ב"ש"מ וישראל ה' אלקינו ה' אֶחָד
(דברים, ד) ולא את הריש לדלת בפסוק "לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֵל אֲחֵר" (שמות, לד, יד). ולכן במסורה
שתי האותיות האלו נכתבות בגדול, שלא נחליף זה עם זה.

וביהודע הכהן נאמר ויקב חור בדלתו, בדלתו של הארון לקיים מצות צדקה בבית
המקדש, והפך בזה את הארון לתשמיש של קדושה לאדון הכל.
או כלך לדרך זו. מה שנאמר בק"ש ה' אֶחָד, חלק את המילה אחד לשנים. אח / ד.
ד הוא דודי הוא הד' שבאחד, ואח הוא עובד ה' כמו שנאמר לְמַעַן אֶחָד וְרַעֲי אֲדַבְּרָה
נָא שְׁלוֹם בְּךָ (תהלים קכב, ח). והדלת שבאחד כביכול שולח ידו לאח, שיגמול עמה חסד,
לעבדו בתמימות ויבדיל עצמו מלעבוד ח"ו לאח.

והיינו דכתיב וַיֵּצֵא שְׁחָקִים מִמַּעַל וְדַלְתֵי שָׁמַיִם פָּתַח (תהלים עח, כג): שעל ידי כך שהעובד
בתמימות אוחד ביד הד', ככתוב בשה"ש אֶחָזְתִּיו וְלֹא אֲרַפְּנוּ (ג, ד). שעל ידי כך
נפתחים דלתי שמים של ירידת השפע. ולעומת זאת המקלל שנקב בדלת להפכה
לריש כנ"ל, נקב גם בדלתי שמים. שחוסר אמונתו בלחם חס של השולחן, בזה
הביע חוסר אמונה בלחם מן השמים. שכן וְדַלְתֵי שָׁמַיִם פָּתַח נאמר על המון שירד
מון השמים, וכשם שהמקלל זלזל בלחם הפנים, כן זלזל בלחם שירד משמים,
ובדלתי השמים שנפתחו להוריד את המון.

ועל דרך המוסר תלמדנו בזאת התורה הק' להיות דובר שלום לכל זרעו,
ובמקום הקלוקול של וַיֵּצֵא וַיִּקַּב, להיות בדרגתו של וַיֵּצֵא וַיִּקַּב, וליחד שם ה' כיעקב
במעבר יבק שישך ונצחו למלאכו של עשו המפריד, ליחד את השם עד אשר
נקרא אלוף יקאה מאורות, גם לו וגם לכל הדורות.

וְנִקַּב שֵׁם-ה' מִזֹּת יוֹמָת רְגֹזִים יִרְגְּמוּ-בּוֹ כָּל-הַעֲדָה כָּגַל כְּאֲזֹחַ בְּנִקְבוֹ-שֵׁם יוֹמָת: וְאִישׁ כִּי יִבֶּה כָּל-נַפְשׁ
אָדָם מִזֹּת יוֹמָת: וּמִכָּה נַפְשׁ-בְּהֵמָה יִשְׁלַמְנָה נַפְשׁ תַּחַת נַפְשׁ:
יש ליתן טעם בענין הסמיכות של מכה נפש ומכה בהמה לנקב שם ה'. ושמו יש
לומר, כדאמר ר' יוחנן כל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה שם אתה
מוצא ענוותנותו. (מגילה לא).

במקום שמקנא לשמו הגדול, שם אתה מוצא שדואג לשלום בריותיו. ושסדרי
האדם ושלמותו חביבים בעיניו ית' כשלומו שלו, וכבוד האדם חביב עליו ככבודו
שלו. ויחד עם זאת חילק הכתוב בין המכה את חברו שחייב בתשלומים, ובין
המגדף בפיו שחייב מיתה. שאין להשוות פגיעה בכבוד המקום לפגיעה בכבוד
האדם. שפגיעה בכבוד האדם יש לה תשלומין, ופגיעה בכבוד המקום אין לה
תשלומין. א"ה. להוציא מכל ספק מגדף ומקלל חברו שאינו אביו, אינו חייב מיתה.

ולכן ומכה אדם יומת. שהרי במכה אביו ואמו דבר הכתוב¹⁴. והפוגע באביו ואמו
חייב מיתה כי הושווה כבודם לכבוד המקום. אך מכה בהמה על מכה (עושה חבורה) אביו ואמו, וגם למקללם
ישלמנה. וכנ"ל אל תקרא ישלמנה אלא ישלימנה. שעל ידי התשלומין משלים את
החסר שחסר בעולמו של בוראו.

¹⁴ א"ה. פשוטו של מקרא מדובר ברוצח אדם שחייב מיתה, והכאה כבהמה מקומות במקרא, היא הריגה. אבל
ידידנו נר"ץ משווה לתחילת פרשת משפטים שהתורה מחייבת מיתה על מכה (עושה חבורה) אביו ואמו, וגם למקללם
בשם.

ועל דרך הצח והמוסר יאמר, שהחסרון שאדם גורם לעצמו על ידי הנפש הבהמית, ישלמה, אל תקרי ישלמה אלא ישלימה. יכול להשלים אותה רק על ידי שיוסיף בנפש האלקית.

והשלמה זאת היא התמימות הנרצית בעבודת ה', ואשר על כן הוא הסיום הנאות לפרשת אמור היא פרשת התמימות בעבודת השם, שלא כהמקלל שהוא היפך השלימות. ונרמז בפסוק ומכה נפש-בהמה ישלמה נפש תחת נפש. נפש אלקית תחת נפש בהמית. שיוסיף ביראת שמים ובאהבת ה', ובעריבות ובמתיקות לימוד התורה, שהמאור שבה מחזירו למוטב.

פן לחכם ונחכם-עוד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליוננו מופיע שם):

<http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע ונשמר באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה

<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45>

מאמרנו מופיע ונשמר באתר דרשו <http://www.dirshu.co.il/?p=140390>

מאמרנו מופיע ונשמר באתר גליונות <https://gilyonot.jewishoffice.co.il>

אם אתה מתעניין

בהבטים הלשוניים של התורה

(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשם (בחנם)

לקבלת דוא"ל בנושאים לשוניים

בכתובת: info@maanelashon.org

© בוא לחכים את עצמך ואת שאר המכתבים ©